

Uned 9

Prif Anhwylderau Metabolig

Taflen Wybodaeth

Cyflwyniad

Anhwylder neu glefyd metabolig yw'r enw a roddir ar grŵp o afiechydon mewn gwartheg a defaid sy'n cael eu hachosi gan anghydbwysedd yn y mewnbwn a roir i mewn i anifail o'i gymharu â'r allbwn disgwylidig

Y fetabolaeth normal sy'n gorweithio.

Fel arfer, mae'r anghydbwysedd yn digwydd mewn amser allweddol ym meichiogrwydd a'r cyfnod llaetha, lle nad ydi'r bwyd mae'r anifail yn ei gael yn ddigon i ofynion y corff. Dyna pam y'i gelwir ambell dro'n glefyd cynhyrchu.

Mae'n bwysig nodi, er ei fod yn cael ei alw'n glefyd, nid oes pathogen i'w gael.

Prif Anhwylderau Metabolig

Gwartheg

- Hypocalsemia – Clwy'r Llaeth
- Hypomagnesemia – Y Ddera
- Asidosis Rwmen
- Asetonemia
- Syndrom Iau Brasterog

Defaid

- Hypocalsemia – Clwy'r Llaeth
- Hypomagnesemia – Y Ddera
- Asidosis Rwmen
- Tocsemia Beichiogrwydd - Clwy'r Eira

Nodiadau byr ar Anhwylderau Cyffredin mewn Gwartheg a Defaid

1. Hypocalsemia – Clwy'r Llaeth

Mae **Hypocalsemia** neu 'Clwy'r Llaeth' yn effeithio ar fuchod a defaid, ond y fuches odro sydd fwyaf bregus. Fe'i hachosir gan brinder calsiwm yn y gwaed. Mae'n digwydd yn ystod, neu'n ar ôl bwrw llo pan mae'n rhaid i'r famog addasu i orfod colli llawer o galsiwm yn ei llaeth. Fel arfer, mae'r anifail yn gorwedd i lawr, yn gysglyd, a dim yn ymateb llawer i ysgogiadau. Yn dilyn hyn mae'n colli ymwybyddiaeth yn rhannol neu'n gyfan gwbl, ynghyd â pharlys y coesau ôl. Caiff ei drin gyda phigiad o doddiant calsiwm boroglwconad.

2. Hypomagnesemia – Y Ddera

Mae Hypomagnesemia neu 'ddera'r borfa' yn digwydd mewn gwartheg a defaid, ac fe'i hachosir pan na fydd digon o fagnesiwm yn y gwaed. Mae'n digwydd pan na fydd digon o fagnesiwm yn y diet, e.e. mewn porfa sy'n tyfu'n gyflym yn y gwanwyn. Mae'r clefyd yn cael gafael yn gyflym, ac yn aml iawn, y cwbl welwch chi yw anifail marw. Fodd bynnag, os daliwch chi'r clefyd yn gynnar, y driniaeth arferol yw pigiad o fagnesiwm sylffad.

3. Asidosis Rwmen

Mae asidosis rwmen yn digwydd pan mae'r anifeiliaid wedi gorfwyta bwydydd startsh fel grawnfwydydd a dwysfwydydd. Mae'n digwydd yn amlach mewn buches odro sy'n cynhyrchu'n dda neu ŵyn pesgi. Mae'n cychwyn fel ysgôth ac yn medru arwain at farwolaeth. Mae'r cynnydd mewn startsh yn achosi anghydbwysedd micro-organebau yn y rwmen. Mae'r rwmen yn mynd yn fwy asidig na'r hyn y dylai fod, ac mae hyn yn achosi llid neu rwmenitis. Mae hyn yn arwain at ddolur rhydd, dadhydradiad ac weithiau marwolaeth.

Mae'r ddau glefyd canlynol yn digwydd pan nad oes digon o egni yn y diet:

1. **Asetonemia mewn Gwartheg**
2. **Clwy'r Cyfeb/Tocsemia Beichiogrwydd mewn Defaid**

1. Asetonemia

Mae hwn yn effeithio ar y fuches odro'n bennaf. Mae'n digwydd pan mae'r egni sydd ei angen i gadw'r anifail yn fyw ac i gynhyrchu llaeth yn llawer iawn mwy na mewnbwn bwydydd y fuwch. Canlyniad hyn yw bod stôr o fraster yr anifail yn torri i lawr. Caiff ei nodweddu gan glwcos gwaed isel. Arwyddion o asetonemia yw colli archwaeth at fwyd, y coluddyn yn arafu a syrthni. Rhoddir triniaeth drwy bigiadu'r anifeiliaid er mwyn cynhyrchu mwy o glwcos, ac weithiau trwy fwydo ffynonellau egni eraill trwy'r geg. Fel arfer, mae'r anifail yn ymateb yn dda.

2. Clwy'r Cyfeb/Tocsemia Beichiogrwydd – Clwy'r Eira neu fe'i gelwir yn Cetosis Defeidiog

Mae Clwy'r Cyfeb/Tocsemia Beichiogrwydd neu Clwy'r Eira'n glefyd cyffredin mewn mamogiaid sy'n dioddef o ddiffyg maeth, dan straen, ac yn cario ffoetysau lluosog. Achosir hyn gan ddiffyg egni digonol (glwcos) yn ddiweddar yn y beichiogrwydd. Arwyddion cyntaf clwy'r cyfeb yw iselder, ymddangos fel petaent yn ddall, glaferio a mân gryndod yn y cyhyrau. Fel arfer mae marwolaeth yn dilyn gan fod stôr o fraster yn adweithio'n gyflym ac yn rhyddhau cetonau i'r llif gwaed, a dyma beth sydd yn gwenwyno'r famog. Triniaeth yn y tymor byr fyddai rhoi glwcos trwy'r geg. Gall hwn fod yn ddos 'clwy eira' wedi ei baratoi'n barod neu surop/triog ar ffurf hylif.

Gwartheg: Syndrom Iau Brasterog

Er bod hwn yn awgrymu gwartheg tewion, mae'n anghywir. Nid yw gwartheg yn storio gormodedd o fraster yn eu hiau pan maen nhw'n pesgi.

Y gwrthwyneb sy'n gywir. Digwydd iau brasterog pan mae buwch yn torri i lawr gormod o fraster ar gyfer yr iau i'w brosesu'n iawn, felly mae'r iau yn ei droi'n ôl i fraster ac yn ei storio. Fel arfer felly, buwch denau sy'n dioddef o'r syndrom hwn. Mae angen mawr am egni, a hwnnw heb ei gynnwys yn y diet, ac mae'r iau'n torri'r braster i lawr. Weithiau mae cetonau wedi eu gadael i arnofio yn y gwaed ac yn achosi cetosis, sy'n medru gwenwyno'r fuwch.